

MALKOÇOĞLU BALİ BEY VAKFI VE BAYEZİD BABA ÂSİTÂNESİ

Levent Kayapınar*

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin yoğunluğunu gittikçe arttıran merkezîyetçi politikalarına karşı abdâlân-ı Rum ruhu taşıyan dervişlerle, gazi uçbeyleri XV. yüzyılda Rume-
li'de tabîî müttefik durumuna gelmişlerdir. Bu makalede, Malkoçoğlu Bali Bey ile Bayezid Baba'nın bağlantısı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. XV. yüzyılda, Balkanlar'da Bektaşîlik anlayışının öncülerinden birisi Selanik yakınlarında bulunan Yenice-i Vardar'a yerleşmiş olan Bayezid Baba'dır. Ancak bu kişilik sadece Otman Baba'nın Velâyetnamesi'nde geçtiği için efsanevî bir kişilik olarak da algılanıyordu. Bu çalışmada Velâyetname, Osmanlı tahrir defterleriyle karşılaştırılarak Otman Baba'nın Babaköy'deki âsîtânesi tespit edilmiş ve tarihî bir kişilik olarak okuyucunun dikkatine sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bektaşîler, Uçbeyi, Bayezid Baba, Malkoçoğlu Bali Bey, Âsîtâne, Balkanlar, Vardar.

* Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim Üyesi: leventkayapinar@hotmail.com

Bu makalenin yazılması sırasında bazı kitapların temin edilmesinde yardımlarını gördüğüm arkadaşlarım Ahmet Gezer ve Bahri Şenler ile makalenin yazılması sırasında Bektaşîlikle ilgili bilgi birikimini benimle paylaşma nezaketini gösteren ve sorduğum sorulara içtenlikle cevap veren Yrd. Doç. Dr. Ali Yaman'a ve makalenin şekillenmesinde sürekli yanımda olan eşim Doç. Dr. Ayşe Kayapınar'a teşekkür ediyorum.

A) Kaynaklar

Bu makalede, temel olarak dört kaynak kullanılacaktır. Bunlardan birincisi bir velâyetname diğerleri ise Osmanlı tahrir defterleridir. Çalışmamızın ilk kaynağı Otman Baba Velâyetnamesi'dir. Bu çalışma, 1387 yılında doğan 1402 yılında Anadolu'ya gelen Azerî Türkçesiyle Oğuz dili konuşan Otman Baba'nın, 1478 yılında ölümünden 5 yıl sonra dervişlerinden Küçük Abdal tarafından kaleme alınmıştır. Bugün Selanik yakınlarındaki Yenice-i Vardar'dan Bulgaristan'ın Karadeniz sahillerinde yer alan Kiligra'ya kadar Rodop ve Balkan Dağları eteklerinde yaşayan Yörük Türklerin sosyal hayatı kadar dinî yaşamlarına yönelik anlayışlarını Kalenderî bir abdalın dilinden anlatır. Çalışmamızda Filiz Kılıç, Mustafa Arslan, Tuncay Bülbül tarafından hazırlanan ve Ankara'da 2007 yılında ilk baskısı yapılan "Otman Baba Velâyetnamesi (Tenkitli Metin)" adlı eser kullanılmıştır.

Diğer kaynaklarımız ise, Osmanlı tahrir defterleridir. Bu defterlerden ilk ikisi icmal (özet), sonuncusu ise mufassaldır (ayrıntılı). İlk deftere, TT (Tapu Tahrir) 70 numara verilmiştir. Başlangıcında Sultan Selim Han bin Bayezid Han ifadesi bulunmaktadır. Ayrıca "tarih" kaydından sonra rakam ile hicrî tarih "920" (26.02.1514 - 14.02.1515) yazılmıştır. Defter, siyakat yazı türü ile tutulmuştur. Çalışmamızda TT 70 no'lu defterin 132. sayfasını kullandık. Çalışmamızda kullandığımız ikinci defter TT 143 olarak numaralandırılmıştır. Daha önceki defter gibi bu defter de İstanbul'da bulunan Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Bu defterin 80. sayfasında bir timar kaydında fi 10 rebüü'l-evvel sene 934 (22.11.1528) tarihli derkenar düşünülmüştür. Biz çalışmamızda, bu defterin 282. sayfasındaki konumuzla ilgili kısmını kullandık. Son kaynağımız TT 723 numaralı mufassal tahrir defteridir. Diğer tahrir defterleri gibi bu da İstanbul Başbakanlık Osmanlı

Arşivi'nde muhafaza edilmektedir. Siyakat yazısı kullanılmıştır. Defterin son sayfasında "Tahriren fi el-yevm es-salis aşer şehri Şabanü'l-muazam Sene sitte ve sebin ve tisa mie" (13 Şaban 976=31.01.1569 Pazartesi 31 Ocak 1569 Pazartesi günü) kaydı mevcuttur. Çalışmamızda 947. ve 948. sayfalarını kullandık. Kısaca özetlersek, Fatih dönemini anlatan ancak Bayezid döneminde kaleme alınan Otman Baba Salnamesi, I. Selim döneminde tutulan TT 70 numaralı icmal defteri, Kanunî Sultan Süleyman döneminde tutulan TT 143 numaralı defter ve son olarak da II. Selim döneminde tutulan TT 723 mufassal defterlerden yararlanılmıştır.

B) Metodoloji

Bu çalışmada çoğu zaman menakıp tarzda kabul edilen velâyetnameler ile Osmanlı tahrir defterleri mukayeseli olarak karşılaştırılarak tarihî figürler, efsaneden ayırt edilmeye çalışılmıştır. Bu yönüyle menakıpnameler, dinî, efsanevî ve tarihî bilgiler içerir. Tarihçinin görevlerinden birisi, tarihî bilgileri efsanevî bilgidan ayırabilmesidir. Bu olay, sadece menakıpnameler için değil, Osmanlı kroniklerinin değerlendirilmesine yönelik olarak da söz konusudur. Örneğin, Colin İmber'in Osmanlı kroniklerinde verilen bilgileri bir efsane sayarak onlara dayanılarak bir Osmanlı tarihi yazılmayacağı şeklindeki (İmber, 1990: 1-13) görüşlerine karşı Halil İnalçık'ın bunu reddederek dönemin diğer dillerde yazılmış kaynaklarını topografik ve toponomik verileri, araziye inerek yaptığı alan araştırmalarıyla Osmanlı kroniklerinde bahsedilen ve efsanevî olarak nitelendirilen hâdiselerin gerçek olduğunu göstermiştir (İnalçık, 2009: 122; İnalçık, 1994: 139-156). Biz de bu çalışmamızda Otman Baba Velâyetnamesi'nde bahsedilen Bayezid Baba'yı Osmanlı kaynaklarında arayarak tarihî bir kişilik olarak tespit etmeye çalıştık.

C) Abdâlân-ı Rum ve Gazi Akıncı Beylerinin Osmanlı Devleti ile İlişkileri

Osmanlı Devleti, kuruluş yıllarından itibaren çeşitli dinî zümrelerle daima ilişki içerisinde olmuştur. Osman ve Orhan döneminde yani XIV. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı ordusunun büyük bir bölümünü ahiler oluşturuyordu. Osman'ın kayınbabası Şeyh Edebalî'nin kendisi de bir ahi idi. Ahilerin ve Şeyh Edebalî'nin Babaî geleneği ile bağlantıları da bilinmektedir. Burada vurgulamak istediğimiz sultanın kayınpederi olarak Şeyh Edebalî'nin bu zümrelerin, devlet otoritesinin karşısında değil, yanında yer almasında oynadığı önemli roldür. Ahilerin Osmanlı Devleti'ndeki kurulmasındaki rolleri konusunda Friedrich Giese 1924 yılında yazdığı makalede ilk iki Osmanlı sultanı döneminde ahilerden oluşan Osmanlı ordusunun 1301'de Bapheon (Koyunhisar) Savaşı'nda 2000 kişilik Bizans ordusunu yendiğini ve 1329 yılındaki Pelekanon (Maltepe) Savaşında Osmanlı ordusunun 8000 kişiden oluştuğunu belirtiyor (Giese, 2000: 173). Ancak I. Murat döneminde Osmanlı ordusunun sayısı 12000 ila 40000 arasında olduğu tahmin edilmektedir. Asker sayısındaki bu aşırı artışı Osmanlılar yerli Türk unsuru ahilerden karşılayamamışlar ve devşirme sistemini kullanarak yeni bir askerî kaynak oluşturmuşlardır. Bundan dolayı da bu gruplara yeni asker manasında yeniçeri demişlerdir. Ahilerden oluşan eski ordularının devletle bütünleştirilmesinde nasıl Şeyh Edebalî'den istifade edildiyse Osmanlı'nın bu yeni askerleri de Hacı Bektaş Velî'nin manevî kişiliğinde, onun anlayışı ile özdeşleştirilerek yerli Türk unsurlarla olduğu kadar devletle de barış içinde kalınması politikası izlenmiştir.

Bununla birlikte daha kuruluş yıllarından itibaren Osmanlı'nın gaza ruhu ile özdeşleşen küffara karşı savaşta yer alan ancak daha Orhan döneminden itibaren Osmanlı hanedanına yerleşmeye başlayan merkezîyetçi İran devlet geleneği ile çatışan ve bu anlayışa destek ver-

meyen abdallar vardı. Bu derviş tipini Alman sosyolog Max Weber, “*devrimci mistik*” olarak niteler (İnalçık, 1993: 22). Dönemin kaynaklarında genelde abdâlân-ı Rum diye nitelendirilen bu grup yerleşik olmayan Türk kitleleri arasında Orta Asya’daki şamanlar gibi din ve sosyal hayatı şekillendiren kutsal insanlar olarak algılanmışlardır. Halil İnalçık’a göre beylikler döneminden sonra abdallar resmen tanınmış, toplumdan dışlanmış duruma düşmüş, medrese, devlet ve şehirliye karşı şiddetli bir çatışma ve siyasi otoriteye meydan okuma durumuna gelmişlerdir. “Bektaşilik ve vefâiyye dervişleri gibi siyasi otoriteye itaatkâr, devletten vakıf alan, zaviye kuran dervişlerden farklı olarak, abdallar devlete karşı açıkça cephe aldılar.” (İnalçık, 2009: 145). Bu yaklaşım tarzı İrene Melikoff’un Bulgaristan’da Deliorman Kızılbaş topluluğu üzerinde yaptığı gözlemlerde de ortaya koyduğu gibi neden daha çok Demir Baba’nın anıldığının ve saygı duyulduğunun anlaşılmasına yardımcı olur (Melikoff, 2009: 135-137).

Devlet otoritesiyle yaşam tarzları ve çıkarları gereği çatışan diğer bir grup da akıncı uçbeyleri idi. Özellikle Balkanlardan alınan ilk toprakları fethedenler büyük ölçüde Osmanlı sultanın merkezî otoritesinden yarı bağımsız hareket eden uçbeyleri idi. Bu insanlar kendilerini manevî olarak gaza ruhuyla donatmış olarak serhat boylarında sürekli savaş hâlindeydiler. Yanlarında da bu anlayışa inanmış gaziyan ve abdâlân diye adlandırılan insanlar vardı. Manevî dünyalarını en erken uçbeylerinden biri olan Evrenos Bey’de olduğu gibi Kızıldeli sultan (Noyan, 1999: 103) ve Mihaloğlu’nda olduğu gibi Otman Baba gibi Kalenderî (Ocak, 1992: 101; Şahin, 2007: 8) dervişler oluşturuyordu. İnalçık’ın belirttiği gibi Osmanlı Devleti’nin merkezîyetçi yaklaşımli düzenden memnun olmayan bir insan, ya bir tarlada ırgat olmaya ya kasabadaki bir medrese suhte olmaya ya da Rumeli’nde uça gönüllü akıncı gazi olmaya ya da dünyaya

sırtını çevirip derviş olmaya zorlanıyordu. Uçlarda inançlarını yaymak ve doyum kazanmak için bir araya gelen dervişler ve gaziler uçbeyinin altında ortak değerler çerçevesinde buluşabiliyorlardı. Çünkü kılıç haklarına rağmen Osmanlı sultanları sürekli olarak gazi uçbeylerini merkezî devlet bürokrasisinin içine alarak memurlaştırmaya çalışıyordu. Aynı şey bir tekke ya da zaviye açmak için sultandan temlikname alma ve Osmanlı hanedanına hayır dua okuma zorunluluğu getirilen dervişler için de geçerliydi. İşte bundan dolayı uçbeyleri ve abdallar arasında Şeyh Bedrettin olayında yaşandığı gibi merkeze karşı ayaklanmalarda ve muhalefette ortak hareket etme tavrının oluştuğunu gözlemleyebiliriz.

D) Bayezid Baba ve Malkoçoğlu Bali Bey

Yukarıda anlatılan bölümde anlaşılacağı gibi abdallar ve uçbeyleri çıkarları gereği tabii müttefiklerdi. Evrenos Bey-Kızıl Deli, Mihaloğlu Ali Bey-Otman Baba arasında benzer bir ilişki, Kalenderî dervîşi Bayezid Baba ile Malkoçoğlu Bali Bey arasında yaşanmaktadır. Bundan dolayı Malkoçoğlu Bali Bey’in vakfı arasında Bayezid Baba’nın âsitânesinin rastlanması şaşırtıcı olmadığı gibi uçbeyi-abdal ilişkisini de kanıtlayan bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bayezid Baba’nın kim olduğuna dair bilgilerin hemen hemen tamamını, Otman Baba Velâyetnamesi’nden alıyoruz. Bu esere dayanarak Bayezid Baba’nın Otman Baba’ya nazaran daha önce Balkanlar’da bulunduğunu ve bugün Bulgaristan sınırları içinde Filibe şehrinin yakınlarında yer alan Zağra’da (Stara Zagora) bulunduğunu söyleyebiliriz (Otman Baba, 2007: 58). Daha sonra Bayezid Baba, Zağra’daki tekkeyi dervişlerinden Mümin Baba’ya (Barkan 1942: 338) bırakarak Selanik yakınlarındaki Vardar’a gelmiş, burada yeni bir tekke kurmuştur. “*Ta ol vakte degin kim Vardar’da Bayezid Baba ki Mü’min Dervîş anun dervîşi idi. Hünkâr Hacı Bektaş Velî rahmetu’l-lahi*

'aleyh ziyaretine niyyet idüb her tarafda olan dervişlerine haber gönderdi kim Hünkâr Hacı Bektaş Velî ziyaretine giderim. Ta'cil gelün. Nazarumda cem' olun didi" cümlesinden onun merkez olarak kendisine Vardar'ı seçtiğini, içlerinde Mü'min Derviş'in de olduğu diğer başka yerlerden kendisine bağlı bir mürit grubunun olduğu öğreniyoruz (Otman Baba, 2007: 60-61). Bununla birlikte Otman Baba'nın daha önce Bayezid Baba'ya bağlı olan bu gruplar üzerinde bazı kerametlerini göstererek kendisine bağladığı metnin anlatımından ortaya çıkıyor. Bu kişilerden birisi olan Mü'min Derviş ile birlikte Otman Baba, Bayezid Baba'nın tekkesine gider "Derhal kelâm-ı heybet birle Bayezid Baba'yı yirinden kaldırıp Mü'min Derviş'i yirine geçürür.". Bunun sebebinin Bayezid Baba anlayamaz ve Otman Baba'ya muhalefet eder. Hâlbuki sufi doktrinine göre, evliyalar arasında bir hiyerarşi söz konusudur. Bu yapılanmayı İbnü'l-Arabî eserinde açıklamıştır (İnalçık, 2009: 143). Buna göre bir üst makamda olanlar alt makamda bulunanların geleceklerini müşahede edebilirler, ancak alt basamakta yer alanlar üst basamakta yer alanların geleceğini göremezler. Velâyetname'ye göre Otman Baba, Bayezid Baba'nın yakın gelecekte ölümünü görmüş ve yerine Mü'min Derviş'i seçmiştir. Ona göre Bayezid Baba evliya idi zahiri zühd ü takva içinde idi. Buna karşılık kendisi ise, sahib-i velayet ve kutbü'l-aktâb idi (Otman Baba, 2007: 62; Şahin, 2007: 8). Bayezid Baba, Hacı Bektaş Velî'yi ziyaret etmek üzere yola çıkar Serez'de ve Karasu Yenicesinde Akpınar'da kendisine bağlı dervişlerin tekkesinde konakladıktan sonra Hacı Bektaş Velî'yi ziyaret eder ve yeniden Yenice-i Vardar'daki tekkesine geri döner. Kısa bir süre sonra da ölür. Otman Baba Velâyetnamesi bu olayları anlatırken herhangi bir tarih vermiyor. Ancak Otman Baba ile ilgili olarak anlatılan olaylar İstanbul'un fethinden sonra ve Fatih Sultan Mehmet'in Uzun Hasan ile olan savaşından önce anlatılmaktadır. Dolayısıyla Bayezid

Baba ile ilgili anlatılan olayları 1453 ile 1473 yılları arasındaki zaman dilimine yerleştirebiliriz. Ölümünden sonra Bayezid Baba, Vardar'daki tekkesine gömülmüş ve ona bağlı dervişler buraya gelerek onun kırkını burada icra etmişlerdir.

Malkoçoğlu ailesi de Evrenosoğulları, Mihalçoğulları, Turahanoğulları, Minnetoğulları gibi Balkanlar'da faaliyet gösteren uçbeyleri ailelerinden birisidir. Tarihî kaynaklarda ailenin ilk temsilcisi olarak Yıldırım Bayezid döneminde Sivas'ta kale muhafızı olan Malkoçoğlu Mustafa Bey gösterilir (Anonim, 1992: 39-40). Malkoçoğullarının Bosnalı Malkovich ailesinden geldikleri iddia edilmektedir (Başar 2003: 537). Bu ailenin Saraybosna'da Malkoçoğlu Bali Bey Camisi ile birlikte mektep, hamam, çeşme ve köprü inşa etmesi (Ayverdi, 1981: 295-296 ve 317) Bosna'nın değişik yerlerinde buna benzer Malkoçoğlu ailesinin fertlerinin adını taşıyan binalara rastlanması, bu görüşü destekleyici bilgiler olarak düşünülebilir. Ayrıca bu ailenin Macaristan'ın Peç şehrinin yakınlarında bulunan Şikloş'ta da bir cami inşa ettiği de bilinmektedir (Eyice, 2003: 536).

Malkoç ailesinin bilinen ilk ferdi olan Mustafa Bey'in soyu Bali Bey ve diğer oğlu Damat Yahya Paşa ismindeki çocukları ile devam etmiştir. Bu ikincisi daha sonra Yahyapaşazadeler diye adlandırılacaktır. Makalemize konu olan Bali Bey ise, İstanbul'un fethine katıldıktan sonra Arnavutluk, Dalmaçya ve Eflâk'a bir akıncı beyi olarak seferlerde bulundu. 1478 yılında Semendre, 1486 yılında Silistre sancakbeyi oldu ve II. Bayezid döneminde Boğdan'ın Osmanlı hâkimiyetine girmesinde önemli rol oynadı. Diğer akıncı beyleri ile birlikte Macaristan ve Lehistan üzerine de seferlerde bulunmuş ve tahminen 1510 yılında vefat etmiştir. Lehistan üzerine yaptığı seferlerde Malkoçoğlu Bali Bey'e harekât üstü olarak Akkirman'ın verildiği Osmanlı kroniklerinde belirtilmektedir (İbn

Kemâl, 1997: 163). Bali Bey'in oğullarından Hamza Bey ismindeki oğlu 1501 yılında şehit olurken Sofya sancakbeyliği yapan Damat Ali Bey ve Silistre sancakbeyliği yapan Tur Ali Bey 1514 yılındaki Çaldıran seferine katılmış ve burada şehit düşmüşlerdir (Başar, 2003: 538).

Bali Bey, Osmanlı kayıtlarında genelde gaza ruhuna sahip çıkan tecrübeli ve gözü kara bir akıncı beyi olarak tanımlanmaktadır. Onun en güzel tanımlarından birisini meşhur Osmanlı tarihçisi İbn Kemal "*Alb Erenlerdendi oka kılıca kalkan gibi göğüs gerenlerdendi, aheng-i cenk olıcak sinân gibi savaşa baş açub girenlerdendi.*" şeklinde vermektedir. Bu tanımda en dikkat çekici ve Bali Bey'i en güzel özetleyici kelime sanırım Alperen sözcüğüdür (İbn Kemâl, 1997: 95).

E) Bayezid Baba Âsitânesi

Osmanlı kayıtlarında Malkoçoğlu vakfına ilk olarak H. 920 (M. 26.02.1514-14.02.1515) tarihinde "*Vakf-ı Bali Bey bin Malkoç Bey*" şeklinde rastlanmaktadır. Daha sonraki kayıtlarda göreceğimiz Bayezid Baba'nın âsitânesinin bulunduğu Baba adlı köy burada kaydedilmiştir. Ancak köyün başka bir adı daha vardır. Bu da Türkohor'dur ve kayıтта "*Karye-i Türkohor, nam-ı diğer Baba, tabi-i Selanik*" olarak geçmektedir. Buradaki "*hor*" kelimesi Yunancada köy manasında kullanılan "*horio-χωρίο*" kelimesinden gelmektedir. Baştaki Türk sözcüğü ile birleşerek Türk köyü manasında Türkohor kelimesi türetilmektedir. Ancak bu isim, bize köyün tüm sakinlerinin Türk olduğu izlenimi vermektedir. Fakat arkadan gelen kayıtlar, bu köyde 49 hane ve 16 mücerret Müslüman sakinle birlikte 30 Hristiyan hane ile 4 gayr-i müslim bivenin yaşadığını göstermektedir. Etnik olarak bu gayr-i müslimlerin Türk kökenli olup olmadıkları konusunda yorum yapacak yeteri kadar bilgiye sahip değiliz. Bununla birlikte Machiel Kiel, Yazıcızade'nin eserine ve modern araştırmacıların çalışmalara

dayanarak Dobruca'daki Sarı Saltuk'la giden Türklerin lideri İzzettin Keykavus'un çocuklarının Verria'ya yerleştirildiğini, bunlardan bir tanesinin Müslüman olarak burada öldüğünü, onun çocuklarının ise Hristiyan olarak varlıklarını Verria'da devam ettirdiklerini ve 1385 yılında Ferye'yi fetheden Yıldırım Bayezid'in Selçuklu hanedanının torunlarını burada hâlen yaşarken bulduğunu belirtmektedir (Kiel, 1977-1978: 208). Burada Verria diye bahsedilen yer, Kara Ferye'dir ve Bayezid Baba'nın âsitânesinin bulunduğu Babaköy bu coğrafyadan çok da uzakta değildir. Ayrıca adı Meriçli manasına gelen Evrenos Bey'in de Sarı Saltuk'la Balkanlar'a geçenlerin ahfadından olabileceğine ve bundan dolayı da daha önce Gagauz Türkleri'nin yaşadığı Yenice-i Vardar'ı kendisine merkez olarak seçtiğine dair görüş de ileri sürülmüştür (Kayapınar, 2004: 137). 1514 yılında vakfın durumu ile ilgili söylenebilecek diğer bir söz ise vakfın gelirlerinin bu yılda en üst seviyede olduğudur. Daha sonraki yıllarda vakfın gelirinde hızlı bir düşüş yaşanacaktır. Vakfın devlete ödediği toplam vergi, 11295 akçedir.

Malkoçoğlu Bali Bey vakfına ikinci olarak 22 Kasım 1528 tarihinde düşülen derkenardan hareket ederek bu tarihten önce düzenlenmiş olan TT 143 numaralı defterde rastlıyoruz. Bu kayıтта Malkoçoğlu Bali Bey vakfı ile ilgili iki önemli tespit mümkün oluyor. Birincisi Bayezid Baba'nın âsitânesinin yer aldığı köyün ilk adı olan Türkohor kelimesi kullanılmamakta ve köy Babaköy olarak adlandırılmaktadır. İkincisi ise, vakıf gelirlerindeki hızlı düşüştür. İki defter arasında yaklaşık 15 yıllık bir fark olmasına rağmen vakfın devlete ödediği vergi 11295'ten 5012 akçeye düşmüştür. Osmanlı vergi sisteminde aynî vergilerin öşür vergilerinin onda bir manasında öşür adıyla alındığını düşünürsek vakfın gelirindeki büyük düşüş daha iyi anlaşılabilir. Bunun nedeninin Malkoçoğlu Bali Bey ailesindeki kayıplar olduğunu düşünüyoruz. Çünkü Malkoçoğlu

Bali Bey'in kendisinin sağlığında Hamza adındaki oğlu 1501 yılında öldürken Bali Bey'in de 1508'de öldüğü kabul edilmektedir. Ölümlünden sonra Malkoçoğlu Bali Bey'in soyunu devam ettiren oğulları Ali Bey ve Tur Ali Bey de 25 Ağustos 1514 tarihli Çaldıran Savaşı'nda şehit düşmüşlerdir. Dolayısıyla vakıf, hâmlerinden mahrum kalmışa benziyor.

Malkoçoğlu Bali Bey Vakfı ve Bayezid Baba hakkında en teferruatlı Osmanlı kaynağı olarak ise TT 723 no'lu defteri görüyoruz. Çünkü daha önce bahsedilen iki defter, icmal niteliğinde iken bu defter mufassal olarak tutulmuştur ve ayrıntılı bilgi sunmaktadır. Defterdeki kayıt, "*Vakf-ı Bali bin Malkoç, karye-i Babaköy, tabi-i Selanik der nahiyeye-i Vardar*" ifadesi ile başlıyor. Bu tanımlama Babaköy'ün lokalizasyonu konusunda daha ayrıntılı bilgi sunuyor. Yeniça diye adlandırılan Yernice-i Vardar'ın kuzey-doğusunda Vardar Irmağı'nın kıyısında yer alan Babaköy, günümüzde Ayos Petros (Άγιος Πέτρος) olarak isimlendirilmektedir. Köyde üç temel zümreye rastlanmaktadır. Birinci grup köyde mütemekkin olan Müslümanlardır. Bu Müslümanlar, ailelerini geçindirecek toprak yani çift sahibi olmanın karşılığı olarak kişi başına yirmi iki akçe çift resmi ödemektedirler. Yeteri kadar toprak sahibi olmayan ancak toprağı ekip biçebilecek gücü olan manasındaki bennaklar da Müslüman arasında yedi kişi olarak tespit edilmiştir. Ayrıca topraksız bekâr manasında 7 mücerret Müslüman köyde yaşamaktadır. Bu mücerretlerden bazılarının isimlerinin başında "piri" yani yaşlı sıfatının bulunması bu insanların evlenmemeyi tercih eden kişiler olduğu izlenimini uyandırmaktadır. Kullanılan isimlerin onomastik özelliklerine baktığımız zaman Ali, Hasan, Hüseyin gibi Ehl-i beytin isimlerine sıklıkla rastlandığı görülüyor. Ayrıca bu isimlerin Hüseyin Börü, Hasan Timurtaş gibi Türk isimleriyle birleştirildiğine şahit oluyoruz. Müslümanların bu dönemde en az 28 kişiden olduğunu söyleyebiliriz.

Babaköyün ikinci grup sakinlerini ise, "*gebran-ı karye-i mezbure*" adı altında Hristiyan nüfus oluşturuyor. Hristiyanların toplam sayısının 20'si tam çift toprak işleyen ve 12'si de bekârlar olmak üzere en az 32 olduğu görülüyor. Tam-çift toprak işleyen ve hane olarak adlandırılan Hristiyan nüfus kişi başına 25 akçe ispençe vergisi öderlerken mücerretler de herhangi bir indirim olmaksızın aynı miktar ispençe vergisi ödüyorlardı. Hristiyan isimlerin onomastik özelliğine baktığımız zaman geleneksel Ortodoks Hristiyan ve Yunan isimleriyle fazla karşılaşmıyoruz. Daha çok Slav menşeli isimlerle karşılaşıyoruz. Bunlar arasında Bratan İstanislav, Miço Domo, Stayko Mile, Nemyale Dobriç'i örnek olarak gösterebiliriz. Gayr-i müslim nüfus arasındaki bir isim oldukça dikkat çekicidir. Bu ad Malkoç ismidir. Bu adın gayr-i müslim nüfus arasında yazılması ve ismin altına Slavca dışarıdan gelen manasında "*prişeleç*" kelimesinin kullanılması bize Malkoçoğlu ailesinin Bosnalı Malkoviç ailesinden geldiklerini iddia eden tezlerin gerçek payı olabileceğini ve Bali Bey'in hâlâ Hristiyan olan bazı akrabalarını köye getirmiş olabileceğini düşündürtüyor. Köyün hem Müslüman hem Hristiyan zümresi arasında dikkatimizi çeken diğer bir nokta ise, mücerret nüfusun genel nüfusa oranının yüksekliğidir. Bu, Müslümanlar arasında dörte bir iken Hristiyanlar arasında % 60 oranındadır. Genel ortalamada ise, üçte birin üzerindedir. Buna karşılık hiç bive yani dul nüfusa rastlanmaması da ilgi çekicidir.

Köyde gendüm adıyla kaydedilen buğdayın, ketenin, bağların, bostanın ve sir diye kaydedilen sarımsağın yetiştirildiğini görüyoruz. Bunlar arasında İstanbul kilesiyle yaklaşık 25 kilogram olan kile ölçeğinde 110 kile ile buğday Babaköyün en büyük vergi birimini oluşturuyor. Onda birini devlete vergi olarak ödediğinde 2750 kilogram ediyor. Yani köyde toplam 27500 kilogram, başka bir değişle 27 buçuk ton buğday üretiliyordu. Buğdaydan

elde edilen ekonomik gelir, tüm köyün ekonomik faaliyetlerinin yarısını oluşturuyordu. Dikkat çeken diğer bir unsur, yaklaşık 10 ile 11,5 kilogram arasında bir şarap ölçü birimi olan medre ile 100 medrelik bir vergi gelirinin olmasıdır. Bu yaklaşık 10 ton şarap üretimi demektir ve dervişleri saymazsak 60 kişinin yaşadığı bir köyde oldukça yoğun bir şarap tüketimi manasına gelmektedir.

Köyün üçüncü grubunu "*Hizmekârân-ı asitane-i Bayezid Baba*" başlığı altında kayda geçirilen dervişler oluşturmaktadır. Grubun tanımında ortaya çıktığı gibi burada bir zaviye ya da tekke değil, bir âsitâne söz konusudur. Âsitâne terimi bir tarikatın veya tarikat kolunun merkezi durumunda olan büyük tekkelere verilen isimlerden birisidir (Tanman, 1991: 485). Dolayısıyla burada Otman Baba Velâyetnamesi'nde verilen bilgilerden hareket ederek Hacı Bektaş Velî tarikatının Balkanlar'daki merkezi ile karşı karşıya olduğumuz sonucuna ulaşabiliriz. Balkanlar'da daha kıdemli olan Bayezid Baba'nın müritlerini ele geçirerek üstünlüğünü eserinde göstermeye çalışan Otman Baba, her ne kadar burasını tekke olarak nitelendiriyorsa da Osmanlı kayıtları buranın âsitâne olduğunu belirtiyor. Daha sonraki kaynaklarda Bayezid Baba âsitânesinin tekke olarak bahsedilmesinin sebebi, Otman Baba'nın kendisine merkez olarak Hasköy yakınlarında bir yeri seçmesiyle ilgilidir. Zaten Bayezid Baba âsitânesinde 35 tane dervişin adlarının verilmesi normal ölçekli bir tekke-den daha büyük olduğunu kanıtlar. Örneğin Rumeli'de yer alan Yağmuroğlu Hasan Baba zaviyesinde 28, Otman Baba zaviyesinde 69 ve Mümin Baba zaviyesinde 30 nefer derviş bulunuyordu (Barkan, 1942: 297). Dikkat çeken diğer bir husus ise, bu 35 dervişin asitanenin hizmetkârları olarak belirtilmelerine rağmen her türlü vergilendirmeden azat olmalarıdır. Bu 35 kişiden birisi Sait, birisi dede, birisi imam sıfatını taşıırken kalan 32'sinin tamamının derviş sıfatını taşıması bize âsitânenen

başka yerlere gitmek için izin bekleyen bir derviş grubuyla karşı karşıya olduğumuz izlenimini uyandırıyor.

Bayezid Baba Âsitânesi'ne, 1826 yılına kadar Osmanlı kayıtlarında rastlayamadık. 1826 yılında Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılması esnası sırasında Esat Paşa tarafından hazırlanan bir raporda Bayezid Baba'dan 25 dönümlük tarlaya ve 5 dönümlük çayıra sahip bir tekke olarak bahsedilmektedir (Faroqhi, 1986: 93-94-96). Selanik ve Yenice Vardar'ın 1912 yılında Osmanlı Devleti'nin elinden çıkmasından sonra Yunan hükümeti tarafından adı, 1927 yılında ismi Babaköy'den Ayos Petros'a çevrilen (Drakakis, Konduru, 1940: 498) bu yer Müslümanlar tarafından hâlâ Babaköy olarak anılmaktadır. Babaköyün XX. yüzyılın başındaki durumuyla ilgili Bektaşî araştırmalarının vazgeçilmez kaynakları olan John Kingsley Birge (Birge, 1937: 285) ve F. W. Hasluck (Hasluck, 1929: 780-781) herhangi bir bilgi sunmaz. Köyün bugünkü durumu ve Bayezid Baba âsitânesinden herhangi bir şeyin kalıp kalmadığının tespiti ise, ayrı bir çalışmanın konusudur.

F) Sonuç

Osmanlı Devleti'nin merkezileştirme politikalarına karşı Balkanlar'da Gazi akıncı beyleri ile abdallar tabii müttefik olmuşlardır. Bilinen Kızıl Deli Sultan-Evrenos Bey, Mihaloğlu-Otman Baba bağlantılarına bu makalede Malkoçoğlu-Bayezid Baba rabıtası ilave edilmiştir. Bayezid Baba'nın Rumeli'nde Otman Baba'dan önce Bektaşî anlayışının öncülerinden biri olduğu ve âsitânesinin de Selanik yakınlarındaki Yenice-i Vardar'daki Babaköy'de olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca Bayezid Baba'nın müritlerinin Otman Baba'nın hizmetine girdikleri ve daha sonra da Bektaşî anlayışının Otman Baba'nın müritinin öğrencisi Akyazılı Baba ile Rumeli'de devam ettiğine vurgu yapılmıştır. Çalışmadan çıkan diğer bir sonuç ise, velâyetnameler ile XV ve

XVI. yüzyıllardan kalan Osmanlı tahrir defterlerinin mukayeseli incelenmesi sonucunda Bayezid Baba gibi ilk bakışta efsanevîymiş gibi gözükken pek çok erenin tarihî şahsiyete dönüştürülebileceğinin bir örneği bu çalışmada okuyucunun dikkatine sunulmasıdır.

G) Transkripsiyon

Başbakanlık Osmanlı Arşivi TT 70, Sayfa 132

Vakf-ı Bali Bey bin Malkoç Bey

Karye-i Turkohor nam-ı diğer Baba tabi-i Selanik.

Hane-i Müslim 49

Mücerred 16

Hane-i Gebr 30

Bive 4

Hasıl 11295

Başbakanlık Osmanlı Arşivi TT 143, Sayfa 282

Vakf-ı Bali Bey bin Malkoç Bey el-merhum.

Karye-i Babaköy tabi-i Selanik

Hasıl 5012

Başbakanlık Osmanlı Arşivi TT 723, Sayfa 947

Vakf-ı Bali Bin Malkoç

Karye-i Baba Köy, Tabi-i Selanik Der Nahiye-i Vardar

İlyas Yusuf; Hasan Musa; Memi Abdullah, Ramazan Bali; Muhammed Ali; Mustafa Ham; Cümdi Yusuf;

Hasan Ali; Mustafa Şirmerd; İlyas Kulfal; İbrahim Kurd; Mustafa Muharrem; Nasuh Ali; Hamza İnebeyi;

Hızır Mustafa; Hüseyin Börü; Yusuf Abdullah; Mustafa Ali; Ali Yunus; Hasan Timurtaş; Hızır Şerif;

Piri Yunus m; Ali Bali m; Menafi Yunus m; Hasan caba; Memi Ali m; Mustafa Abdullah m; Hüseyin Abdullah semerci;

Gebran-ı karye-i mezbure

Toto İvlad; Yanko Nikola; İlyas Gine; Rayko Ruse; İstoyko Gürko; Rayiç Gürko; Toto Proyko;

Vilko Proyko, İstamad Dome, Domo Prodan, Gerko Domo, Yano Simo, Dimi Radga, Bratan İstenislav;

Rayko Dimitri, İstaniko Draşe, Miço Domo, Niko Kaniç, Niko Rale, Baliç Dimitri, İstoyko;

Dome İstimat m(ücerred), Mihçe Proyo m(ücerred), Dode İstanislav m(ücerred), Debo İstimat m(ücerred), İstoyko Mile m(ücerred), Rale Peyo m(ücerred), Nikola Niko m(ücerred);

Yano Gürko m(ücerred), Nemyale Dobriç m(ücerred), Malkoç prişeleş, İlyas prişeleş;

El-Mahsul

Müslüman Çift 14 kıymet 308

Bennak 7 kıymet 84

Mücerred 7 kıymet 42

İспенçe Hane 20 kıymet 500

Mücerred 12 kıymet 300

Gendüm keyl 110 kıymet 2750

Öşr-i keten 20 kıymet 260

Resm-i bagat-ı müslimin 200

Şire medre 100 Kıymet 700

Baha-yı gav 50

Öşr-i sir 10

Resm-i bostan 80

Bac-ı siyah ve beytü'l-mal 120

Niyabet ve resm-i aruz curm-i cinayet ve
tapu-yı zemin 60
Yekun 5464

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, TT 723 Sayfa 948
Hizmetkaran-ı Asitane-i Bayezid Baba

Derviş Ali, Kasım Said, Derviş Kurd, Derviş Durmuş, Mehmed Dede, Hasan Derviş, Selim Derviş;

Âşık Derviş, Hüseyin Derviş, Ahmed Derviş, Selim-i Diğer Derviş, Ali Derviş, Cafer Derviş, İmam koca;

Mustafa Derviş, Saru Derviş, Cihan Derviş, Ali Derviş, Hasan Derviş, Koçi Derviş, İbrahim Derviş;

Hızır derviş, Turmuş derviş, Hüseyin derviş, Kanber derviş, Cafer derviş, Ahmet derviş, Turmuş derviş;

Turali derviş, Aşir derviş, Mehmed derviş, Sadık derviş, Hacı derviş, Hüseyin derviş, Hasan derviş.

H) Belge Fotokopisi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi TT 70, Sayfa 132

11290

Başbakanlık Osmanlı Arşivi TT 143, Sayfa 282

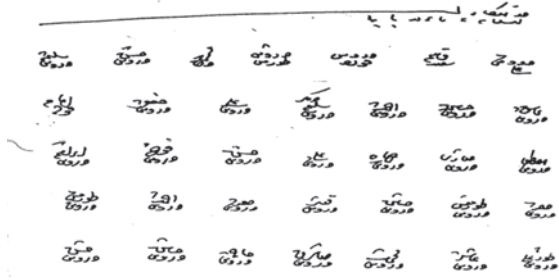
11290

Başbakanlık Osmanlı Arşivi TT 723, Sayfa 947

11290

11290

11290

KAYNAKLAR

- ANONİM Tevârîh-i Âl-i Osmân, neşr. F. Giese, haz. N. Azamat, İstanbul.
- AYVERDİ, E. H. (1981): Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri, Yugoslavya, İstanbul, İstanbul Fetih Cemiyeti.
- BARKAN, Ö. Lütfi (1942): "Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler I, İstila Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", Vakıflar Dergisi, Sayı 2.
- BAŞAR, Fehamettin (2003): "Malkoçoğulları", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 27, Ankara.
- BAŞBAKANLIK OSMANLI ARŞİVİ (İstanbul), TT 70, TT 143, TT 723.
- BİRGE, John Kingsley (1937): The Bektashi Order of Dervishes, London, Luzac.
- DRAKAKİS, A.-S. KUNDURU (1940): Arhia peri tis Sistaseos ke Ekseliksenos ton Dimon ke Kinotiton 1836-1939 ke tis Dikitikis Diereseos tu Kratus, c. II, Atina.
- EYİCE, Semavi (2003): "Malkoç Bey Camii", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 34, İstanbul.
- FAROQHİ, Suraiya (1986): "Agricultural Activities in a Bektashi Center: the tekke of Kızıl Deli 1750-1830", Peasants, Dervishes and Traders in the Ottoman Empire, London, Variorum Reprints.
- GİESE, Friedrich (2000): "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş Meselesi", Söğüt'ten İstanbul'a Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Üzerine Tartışmalar, Ankara, İmge Yay.
- HASLUCK, F. W (1929): Christianity and Islam under the Sultans, Oxford, Clarendon Press.
- IMBER, Colin (1990): The Ottoman Empire, 1300-1600, İstanbul, Isis Press.
- İBN KEMÂL (1997): Tevârîh-i Âl-i Osmân, VIII. Defter (Transkripsiyon), haz. Ahmet Uğur, Ankara.
- İNALCIK, Halil (1993): "Dervish and Sultan: An Analysis of the Otman Baba Vilâyetnâmesi", The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire, Essays on Economy and Society, Bloomington.
- İNALCIK, Halil (1994): "How to Read Aşık Paşazade", Studies in Ottoman History in Honour of Professor V. L. Ménage. ed. C. Heywood-C. Imber, İstanbul, The Isis Press.
- İNALCIK, Halil (2009): "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Problemi", Doğu Batı, Makale I. Ankara, Doğu Batı Yay.
- İNALCIK, Halil (2009): "Otman Baba ve Fatih Sultan Mehmed", ", Doğu Batı, Makale I. Ankara, Doğu Batı Yay.
- KAYAPINAR, Levent (2004): "Osmanlı Uçbeyi Evrenos Bey Ailesinin Menşei Yunanistan Coğrafyasındaki Faaliyetleri ve Eserleri", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, c. 1/sayı 8.
- KİEL, M. (1977-1978): "The Türbe of Sarı Saltık at Babadağ-Dobrudja, brief historical and architectural notes", Güeny-Doğu Avrupa Araştırmaları, sayı 6-7.

- MELİKOFF, İrene (2009): "Bulgaristan'da Deliorman'da Kızılbaş Topluluğu", Uydik Uyardılar, Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları, İstanbul, Demos.
- NOYAN, Bedri (1999): Seyit Ali Sultan Velâyetnamesi, Ankara, Ayyıldız Yay.
- OCAK, A. Y. (1992): Osmanlı İmparatorluğunda Marjinal Sûfilik, Kalenderîler (XIV-XVII. Yüzyıllar), Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ŞAHİN, Haşim (2007): "Otman Baba", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 34, İstanbul.
- TANMAN, M. Baha (1991): "Âsitâne", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 3, İstanbul.

DIE MALKOÇOĞLU BALİ BEY STIFTUNG UND DIE BAYEZİD BABA GROSS-KONVENTE

Levent Kayapınar

Zusammenfassung

Gegen die an Intensität stetig zunehmende zentralistische Politik des Osmanischen Reiches im 15. Jahrhundert wurden die Derwische, die den Abdâlân-ı Rum (Anadolu, anatolische oder auch Rumeli Derwische genannt) Geist in sich trugen, zu sog. natürlichen Alliierten der Gazi Uçbey (deutsch: Gazhi Randfürstentum) in Rumeli. In diesem Artikel wird die Verbindung zwischen Malkoçoğlu Bali Bey mit Bayezid Baba dargelegt. Einer der Pioniere des Bektaschitentums auf dem Balkan im 15. Jahrhundert war Bayezid Baba, der sich in der

Nähe von Thessaloniki, in Yenice-i Vardar (heute Giannitsa) niederließ. Doch diese Persönlichkeit wurde allein schon dadurch, dass er in der Velayetname (ein Buch, welches über Leben und Taten eines bedeutenden Mitglieds einer Bruderschaft berichtet) von Otman Baba erwähnt wurde, als legendär mythische Person wahrgenommen. In dieser Studie wurde durch den Vergleich der besagten Velayetname mit Osmanischen Steuerregistern die großen Konvente (der Begriff „große Konvente“ wird im Weiteren für „âsitâne“ gebraucht, einfache Zusammenkünfte im Sinne von „Dergâh“ werden nur mit „Konvente“ bezeichnet) von Otman Baba in Babaköy ausfindig gemacht und die Person als historische Persönlichkeit dem Leser vor Augen geführt.

Schlüsselwörter: Bektaschitentum, Uçbey, Bayezid Baba, Malkoçoğlu Bali Bey, Groß-Konvente (Âsitâne), Balkan, Vardar.

FOUNDATION OF MALKOCOGLU BALI BEY AND ASITANE OF BAYEZİD BABA

Levent Kayapınar

Abstract

Dervishes of Abdalan-i Rum (Anatolian Dervishes) and martyr margraves became natural allies against strict centralist policies of Ottoman Government. The aim of this study is to expose the relationship between Malkocoglu Bali Bey and Bayezid Baba. Bayezid Baba, who lived in Yenice-i Vardar near Salonica, was one of the leaders of Bektashism in Balkans in the 15th century. Bayezid Baba was considered to be a mythical figure as he was mentioned only in Otman Baba's "Velayetname". In this study, Velayetname is compared to Ottoman land registry books and